

СОЦИАЛИЗАЦИЯ И РЕСОЦИАЛИЗАЦИЯ НА „ДИВИТЕ“ ДЕЦА (ВЪРХУ ПРИМЕРИ ОТ ФОЛКЛОРНИ И ЛИТЕРАТУРНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ)

Гл. ас. д-р Даниел Полихронов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
Факултет по педагогика

Резюме. В статията е интерпретиран проблемът за социализацията и ресоциализацията на „дивите“ деца върху примера на реални житейски истории, фолклорни и литературни произведения. Направен е педагогически коментар върху тенденциите, причините и резултатите, както и върху възпитателните и методическите подходи за приобщаване на деца, отгледани от животни в условията на дивата природа.

Ключови думи: „диви“ деца; социализация; ресоциализация; фолклор; литература

Терминът *feral children* (в превод от англ. ез. – диви деца¹) е дефиниран като „деца, които са били отгледани от животни или които са израснали сами в горско пространство с по-голяма или по-малка дървесна гъстота“ (Newton 2002, р. XIII). С понятието „диво“ („вълче“) дете се обозначава „млад индивид, който е живял изолиран от човешки контакти от много ранна възраст, с малко или никакъв опит с човешка грижа, социално поведение или език“². Най-често причината е претърпяно „тежко насилие или травма, преди да бъдат изоставени или избягали. Понякога те са обект на фолклор и легенди, обикновено представяни като отгледани от животни. Въпреки че има много случаи на деца, открити в близост до диви животни, няма разкази на очевидци за животни, които изхранват деца“³. Поради липсата на социализация „дивите“ деца се приемат за „чисто естествено човешко състояние“ (Radford 2013). Шведският учен К. Линей включва „дивия“ човек в своята класификация на растенията и животните в света (*Sistema Naturae*, 1735) под името *Homo Ferens* – вид, който притежава следните характеристики: движещ се на четири крака, ням и космат (Candland 1993, р. 13).

Проблемът за присъствието на мотива за отгледаните от животни деца във

фолклора на различните култури е предмет на етнопсихопедагогиката. Според американския психолог и приматолог Дъглас Кандланд са известни около 4000 случая на предполагаеми „диви“ деца, за които се разполага с надеждна информация, че са израснали сред дивата природа.⁴ Те често са етикетирани с вида на животното, за което се твърди, че са отгледани – „момче-маймуна“, „момче-птица“, „момиче-вълк“ и др.

В древногръцката митология мотивът присъства в историята за Зевс, отгледан от нимфата Амалтея, представяна или като коза, или като нимфа, пасяла кози⁵. Подобна съдба според Павзаний има и братът на Зевс – Посейдон, скрит от своята майка – Рея, при извора Арне. Там той отраства сред стадо агнета⁶. Аркадската героиня Атланта също е изоставена от баща си – цар Ясус, още при раждането си, но богинята Артемида изпраща мечка, която закърмя и отглежда момичето⁷. Митът за Атланта вдъхновява Джани Родари, който описва живота и подвизите на древногръцката героиня в своята книга „Атланта“ (Rodari 2021).

В древноримската митология мотивът заляга в легендата за основаването на Рим през 753 г. пр.н.е. от близнаците Ромул и Рем – синове на бог Марс и весталката Рея Силвия. Изоставени от родната си майка още при раждането, двамата братя са отгледани на Палатинския хълм от вълчицата Лупа.

В първия дестан на тюркския епос „Книгата на моя Дядо Коркут на езика на племето на огузите“ мотивът присъства в историята за изгубеното момче на Аруз бей – Басат, намерено и отгледано от лъв. „В детството си Басат е бил хранен от лъва, който е символ на природата, достигнал духовно природата, по този начин той е преминал инициация – това е първият етап от формирането на личността му. Интерес представлява фактът, че Басат, който дебне конете и пие кръвта на животните, винаги се връща в леговището на лъва, т.е. обратно към природата“ (Mestanov 2002, р. 425). Първият социализиращ момент в неговата история е откриването му и получаването на име – факт, чрез който „се съобщава на социума и е в съответствие с правилата на социума“ (Ibid., р. 426).

Според литовска хроника от XIV – XV век първият български владетел „бил откърмен в гората от кошута, след като е бил захвърлен в пущинака да загине“. Друг вариант на същата легенда е спомената от Прокопий Кесарийски. [...] „Едно дете било отвлечено от лоши хора. По пътя толкова плакало и пищяло, че те решили да го оставят в гората. Тогава една милостива кошута се погрижила за него и го откърмила със своето мляко. Благодарение на силата, която се крие в кърмата на животното, той пораснал силен и смел юнак. Изби-вал всички лоши хора, които правели зло на хората. Бил благороден, мъдър и добър, с благи очи на кошута.“⁸ Предполага се, че митът се отнася до Авитохол – първия български владетел.

В индийската митология митът за „дивото“ дете се проявява със значително

голяма честота. Такава е историята за Дина Саничар – шестгодишно дете, открито сред дивата природа от ловци, след което настанено в сиропиталище, ръководено от отец Ерхард – мисионер, живеещ в Индия. По същото време в Индия се съобщават още 4 подобни истории за деца, отгледани от вълци, а през годините на индийска територия се появяват още много истории за деца, отгледани от пилета, леопарди, пантери, мечки, газели, кучета и други животни (Smith 2017).

През Средновековието интересът към „дивите“ деца продължава да нараства. Създават се разкази за деца, отвлечени или спасени от диви животни, и народни приказки за „деца лебеди“ (Newton 2002, р. 6). Обвити в мистерия, историите за произхода на „дивите“ деца се свързват по-късно с концепцията за фолклора като част от идеологията на романтизма, издигащ в култ неподправената епистемология на човешкия живот като природна даденост. „Въпреки че това историческо очарование от дивото дете е до голяма степен мит и въображение, то все пак предполага интерес към идеята за човек без връзка с човечеството. Този интерес също така предполага идеята за изучаване на девиантността като средство за утвърждаване на обществени норми на поведение и интелигентност“ (Schwarz 2016). Подобна амалгама може да бъде определена като сблъсък на ценности: между животинско и човешко – в съдържателен план, и между историческото очарование в мита и емпиричното изследване в науката – във формален аспект. Това укрепва връзката на човека с природата, но размива понятията за социализация и цивилизация.

Други истории за деца, отгледани от животни, проверени по отношение на тяхната достоверност от М. Андрей, са тези на: Сиди Мохамед, който през 1945 година в Северна Африка се изгубва, открива щраусово гнездо и се сприятелява с родителите щрауси, които го обгрижват за период от 6 години; едногодишно момче, открито през 2008 г. от полицаи в Аржентина, заобиколено от осем диви котки, които в продължение на „няколко дни“ поддържат живота му, като го топят с козината си и му носят храна; момче от Чили, изоставено от 16-годишната си майка и живяло в институционална среда до 10-годишна възраст, след което е „осиновено“ от глутница кучета; Лъоха, открит от руските власти в покрайнините на Москва през 2007 г. в леговище на вълци, на видима възраст десет години, с прояви на вълче поведение и без комуникативна компетентност (след хигиенизирането му, бяга от заведението и е в неизвестност); Андрей Толстик, роден с увреждания в слуха и говора и изоставен от родителите си в района на Сибир, отгледан от куче пазач (научаването му да върви в изправено положение отнема две седмици); Сатърдей Мтияне, открит през 1987 г. на около 5-годишна възраст в района на Квазулу – Натал, Южна Африка, в компанията на маймуни (предполага се, че прекарва сред маймуни около година, но 12 години по-късно той все още проявява маймунско поведение); Бейби Хоспитал, открита в района на Сиера Леоне от италиански мисионер, отгледана от маймуни (продължава да проявява поведение на маймуна и

все още не е интегрирана успешно в обществото); Иван Мишуков от Москва, който на 4-годишна възраст бяга от гаджето на майка си – алкохолик, и печели доверието на глутница кучета, като им осигурява храна, в замяна на което получава закрила от тях (освен защита той е дарен от тях с любов и емоционална подкрепа); Раманчандра, който след трагичен инцидент край Индия, на 13-годишна възраст започва да води подобен на земноводни живот в реки, където се прехранва със сурова риба в рамките на 6 години (социализацията му е само частична, като предпочита да се храни със сурова храна и да бъде около реки); Маркос Родригес Пантоха, продаден на 7-годишна възраст на пастир на кози и преживял физическо насилие в продължение на години, той избягва в планината и 12 години живее сред вълци и други животни (неговата социализация е частично успешна след многократни опити да се интегрира в обществото) (Andrei 2023). Според автора на статията на този етап няма доказателства тези разкази да са плод на въображение.

Известната история за Камала и Амала (Gesell 1941; Singh, Zingg 1942) се отнася за две момичета, отгледани от вълци, открити през 1920 г. в Миднапур, Индия. Разказът се основава на дневника на преподобния Сингх – мисионер, който ръководи сиропиталището, в което са настанени децата, след като са открити. Изследвания на случая потвърждават реалното съществуване на момичетата, но историята, че са отгледани от вълци, е опровергана (Montagu 1961, pp. 60 – 66). Установява се, че двете момичета имат вродени аномалии, които забавят развитието им, а преподобният Сингх преувеличава взаимодействието си с тях (Radford 2013). Вероятната причина за измислената история е измама, свързана с набиране на средства за сиропиталището (Andrei 2023).

Измислена се оказва и историята на Миша, избягала от немския Холокост в гората, където била отгледана от вълци. Мемоарите на Миша Дефонсека са публикувани в книга – „Миша: Мемоари от годините на Холокоста“ (1997), която се превръща в бестселър. През 2008 г. Моник де Вал (истинското име на авторката) признава, че е католичка, а събитията в книгата ѝ са измислени. В своя защита авторката споделя, че това е нейна история – измислена, но пресъздаваща чрез художественото слово собствения ѝ емоционален свят, нейния път за оцеляване.

Съмнения за истинността има и в случая на Марина Чапман, която описва в книга своята история – отвлечена, когато е била на 5 години, вероятно за откуп, тя се оказва изоставена в колумбийската джунгла. Има късмета да бъде „осиновена“ от група маймуни капуцини, които я научават да се грижи за себе си, да изкарва прехраната си и да оцелява. Пет години по-късно е „спасена“ от браконieri, които я продават в публичен дом. Успява да избяга, но се оказва бездомна, поради което става прислужница в мафиотско семейство. Благодарение на връзките, които създава, успява да стигне до Брадфорд (Англия), където среща бъдещия си съпруг и създава семейство (Chapman 2022).

Историята на Марина Чапман е толкова невероятна, че много хора се усъмняват в нея. „Въпреки това Карлос Конде, професор в Колумбия, заяви, че е направил тест, използвайки реакциите на Чапман към снимки на нейното осиновено семейство и снимки на маймуни капуцини, които доказват, че Чапман казва истината. Също така, друго научно изследване на рентгенови лъчи на костите на краката на Марина ясно показва линиите на Харис; тези линии показват, че тя е страдала от тежко недохранване като малко дете, най-вероятно по време на престоя си при капуцините, когато диетата ѝ е била много ограничена“ (Andrei 2023).

Интересен е случаят с Дина Саничар – предполагаемо 6-годишно дете, отгледано от вълци и открито през 1872 г. в индийската джунгла. „Саничар ще изживее остатък от краткия си живот в сиропиталището. След 20 години контакт с хора неговият списък с човешки поведения остава ослепително малък. Въпреки че можеше да ходи изправен, той се движеше много по-умело на четири крака. Той можеше да се облича „трудно“ и успяваше да следи чашата и чинията си. Той продължаваше да помирихва цялата си храна, преди да я изяде, като винаги избягваше всичко освен сурово месо. Единственият човешки навик, който той доброволно възприе, беше пушенето и той стана много последователен пушач“ (Smith 2017). Предполага се, че Саничар е прототип на Маугли – протагониста в „Книга за джунглата“ на Р. Киплинг.

В „Книга за Джунглата“ Р. Киплинг (Kipling 1997) умело е „втъкал знанията си за живота и неговите правила по разбираем начин за най-малките. В това той е успял така добре, че поколения наред растат с неговите разкази и вярват в приятелството“ (Ivanova 2019, pp. 200 – 201).

„Опозицията природа – култура в „Книга за джунглата“ е обърната – природният свят е носител на истинската култура, а „културният“, човешкият, е див, природен. В същото време, светът на животните е отвъдният, на предците, онзи, през който преминава Маугли, за да се върне в своя – обогатен с много познания, узрял да живее в „новата човешка глутница“, с момичето „в бяла дреха“. В цялостното повествование е разгърнат тежкия, изпълнен с препятствия път на героя, път на адаптация към единия и другия свят, път на борба, смъртни заплахи (почти смърт) и избавление. Приятелите му животни са помощници и учители, благодарение на тях оцелява, чрез тях научава законите на джунглата... Гонен от единия и от другия свят, воюващ и с единия, и с другия, той трябва сам да достигне до правилния избор. Инициацията е постигната тогава, когато мъката по хората е толкова голяма, че героят се разделя с народа на джунглата. Така Киплинг създава – чрез синтез на източните и западните традиции – една високо художествена интерпретация на просветителския комплекс“ (Dyakov 2015, pp. 41 – 42).

Не по-малко популярна е историята за Тарзан, разказана от писателя Едгар Райс Бъроуз в началото на 1900 г. (Burroughs 2007). Неговият герой, отгледан

от африкански маймуни, става популярен в книгите и филмите, създавани век по-късно.

Х. Стюарт предлага поредица от въпроси, които съдействат за възприемане на съдържанието на филми, интерпретиращи проблема за „дивите“ деца:

„На каква възраст дивите деца са били отделени от контакт с хора?

По време на социалната си изолация, с кого (или с какво) са прекарвали годините на формиране на тези деца? Развили ли са „нормално“ човешко поведение и език? Ако не, след какво или кого са моделирали езика и поведението си?

Как тези герои са били въведени отново в човешки контакт? Радвали ли са се, че са спасени? Лесен ли е бил този преход за тях? Паснали ли са някога напълно? Искали ли са някога да се върнат в предишната си дива среда?

Какво са спечелили от човешкия контакт? Какво са загубили? Чувствате ли, че е по-добре да си възвърнат човешкия контакт? Чувствате ли, че са били по-добре? Обяснете вашите отговори.

„Див“ приравнява ли се на „варварски“? А „цивилизован“ – на „благороден“? Кои са варварските герои и на коя страна (диви или цивилизовани) са те? Кои са благородните герои и от коя страна са били?

Какво означава да си човек? Смятате ли дивите герои за хора? Други герои във филмите поставили ли са под съмнение своята човечност? Обяснете Вашите отговори“.¹⁰

Представената технология за възприемане на филмово съдържание може да бъде приложена и в интерпретацията на фолклорни и литературни произведения, в които е включен мотивът за „дивите“ деца.

Интерес представляват причините, поради които тези деца попадат в света на дивата природа. Техните истински житейски истории често не са толкова романтични, колкото митологичните им двойници. Това са „деца, които поради инцидент или умишлена изолация са израснали с ограничен човешки контакт“ (Jarman 2023).

Често тези деца са малтретирани или изоставени. Такава е историята на Джон Себуня от Уганда, открит през 1991 г. Предполага се, че при сбиване между родителите му, които са били алкохолици, газена лампа изгаря малката им къща, след което момчето бяга в гората и заживява сред малки вервет маймуни. Истинността на историята е потвърдена от Д. Кандланд, според когото Джон Себуня вероятно следва маймуните и се храни с остатъците от храната им, а те проявяват търпимост към него. След като е открито, момчето е настанено в сиропиталище. В резултат от оказаната психолого-педагогическа подкрепа, днес Джон Себуня е известен с пеенето и атлетичните си способности.⁹

Определението на М. Джарман, публикувано в електронната версия на Енциклопедия Британика (Jarman 2023), насочва и към друга причина, поради

която едно дете може да се превърне в „диво“ – умишлена изолация. Такава е историята на 8-годишно момче от остров Фиджи, открито оковано в кокошарник. Неизвестни са както причините, поради които семейството оставя детето в изолация, така и периодът на държане в плен. При откриването на детето се констатира липса на развити езикови (липса както на вербална, така и на невербална експресивна комуникация) и социални умения (LaPointe 2005).

Своеобразието на психолого-педагогическото пространство на „дивите“ деца според У. Денис се характеризира с хаотичност, предпочитание към необработена храна (апетит за сурово месо), липса на чувствителност към студ и горещина, придвижване на четири крака, избягване на емоционална привързаност и проява на агресивност към човешките същества, липса на словесно изразяване на човешки език (Dennis 1951, pp. 154 – 156). Неизвестността на произхода на шестте изследвани от автора „диви“ деца поражда въпроса за това какви човешки черти те са запазили у себе си. Предположението на У. Денис е, че „ранните човешки черти са били лесно преодоленни чрез общуване с животни, животинските черти в повечето случаи никога не са били преодоленни чрез общуване с хора. Едно възможно тълкуване на данните би било, че промяната от човек към животно е по-лесна от трансформацията от животно към човек“ (Ibid., p. 157). Следователно „децата, осиновени от животни, губят човешкото си поведение, независимо от възрастта, на която са осиновени“ (Ibid.), защото при близък контакт с животни и относително постоянно влияние, оказвано от тях, социализацията, която обикновено се извършва през ранното детство, лесно се губи (Ibid., p. 158).

Връзката на човека с природата е също толкова важна, колкото и със семейството и общността. В нея (природата) той намира себе си и корените си. В екзистенциалността си тази връзка е „сложна и многолика. [...] Тя е изначално заложена у децата. Наистина, у малките деца Азът е още неукрепнал, но именно несъзнаваното То, което преобладава в детството, е гаранция за тази творческа връзка между дете и природа, когато детето я чувства интуитивно и тя е в синхрон с радостните му, възторжени изживявания“ (Chernokozheva 2019, p. 287).

В детството човек е най-близко до своите корени „и затова животът на детето е така потопен в природното и несъзнаваното“ (Ibid.). Това е причината да откриваме „успоредяване“ между филогенетичното и онтогенетичното: „Успоредност в светоусещането на дивака и детето. Оттам и несъзнаваното като иманентна тяхна природа“ (Chernokozheva 2019, p. 207).

Реалният и въображаемият живот на детето са тясно свързани със света на животните. Границите между двата свята са размити, неопределени и непрекъснато променящи се. „Общуването с животните довежда до много проекции, интроекции и изтласкване в несъзнаваното – все интензивни действия, свързани с емоционалния живот на детето. Общуването на детето с животин-

ския свят в природата е подчинено на един основен принцип в светогледа на детето и праотеца – човек и животно са в анимистично неразделимо цяло. От приказките знаем как животни и хора са на равна нога в общуването си“ (Chernokozheva 2019, р. 279). Литературните произведения отразяват тази специфика. „Хора и животни взаимно разбират своите езици и няма никаква пречка в емоционалния свят, в който са потопени и детето, и животното. Като че сме в преддверието на библейското, където още и хората са говорили на един общ език“ (Ibid.).

„Животните са първите учители на децата – пак през играта – за добро и зло, първите учители по общуване, споделеност, приятелство, щедрост. Анимизмът не се разбира само като емпирично любопитство, а и като реалистична необходимост от овладяване на природните сили. В детското съзнание упражняването на власт върху хора, животни, предмети, техните духове е съвсем легитимно и естествено. Оттук и свързаното с това „вълшебство и магия“. Възникналите ритуали всъщност са своеобразна игра на..., ала..., въз основа на сходство и имитативност. Всъщност в основата стоят желанията на човека“ (Chernokozheva 2019, р. 285).

„Всеки случай на диво дете демонстрира двусмислените граници между човешкото и нечовешкото животно за времето и културата, в които са били открити. Всяко дете се разглеждаше като притежаващо потенциала за човечество, като в същото време беше идентифицирано като не напълно човешко“ (Schwarz 2016). Независимо от биологичната принадлежност към човешкия вид, у „дивите“ деца липсват социалното и културното – иманентни характеристики на личността.

„Дивите“ деца носят белега на човешкия вид, колкото и да имат животинско поведение. Те може да бъдат променени. Ако останат сред дивата природа, те ще бъдат диви, но ако попаднат сред обществото, те трябва да се (ре)социализират. Напредъкът на цивилизацията и идеята за хуманизма изисква от нас да подкрепим този процес, като заявим проблема пред обществото и заедно потърсим пътища за приобщаване и при необходимост – промяна за позитивиране и облекчаване на техния живот в общността.

Спорен е въпросът дали завръщането на „дивите“ деца в обществото е процес на социализация, или на ресоциализация. В света на дивата природа те също са спазвали норми и ценности, макар и различни от човешките – закона на дивата природа и йерархията в животинския свят. Суровостта на тези нравствени категории отвежда мисълта на човека да ги определи като диви. Интересен е процесът на тяхното акцептиране – без да бъдат обучени, „дивите“ деца ги усвояват и колкото по-дълго са сред тях, толкова повече ги възприемат. Докато в обществото подобна разяснителна работа е необходима. Това е съвършенството на човешкото, което трябва да бъде усвоено, преповтаряно и подкрепяно, за да бъде извисено и различно, за да бъде човешко.

Също като „трудното“, „дивото“ дете не е „диво“ по своята същност и природа, „а се проявява като такова във взаимодействието, в общуването, в комуникативната и инструменталната дейност. Затова именно по пътя на дейността – отговаряща на детските възможности и потребности и на педагогическите изисквания – могат да се преодолеят тези трудности. А сред най-значимите от тези изисквания са: разбиране – приемане – помощ – подкрепа – признание“ (Manasieva 2003, p. 110).

Неспособността на „дивите“ деца да овладеят езика на неповторимата си история на оцеляване извън цивилизацията на човешкото общество, се интерпретира от съвременните психолози не като биологична неспособност, а като „поведенчески механизъм, специално адаптиран към тяхната среда“ (Jarman 2023). Очарованието от дивите деца обаче остава и техните съдби стават дълбоко свързани с медиците и педагозите, които чрез диагностика, обучение и състрадание неизбежно се опитват да ги ресоциализират в обществото (Ibid.).

„Усилието да бъдат ресоциализирани в човешкото общество, показва колко дълбока е била социализацията им при животните. Особено комуникацията и физическият контакт със съответните животни са от съществено значение за развитието и отпечатъка на децата. Тяхната връзка с нечовешките животни оказва дълбоко влияние върху тяхната идентичност. Признаването, че ставаш този, с когото си, предполага, че чертите не са толкова генетично причинени, колкото до голяма степен повлияни от околната среда. Както показва феноменът на дивите деца, тези черти са взаимнозаменяеми. Съществуването на диви деца поставя под въпрос границите между човешки и нечовешки животни и изисква преразглеждане на нашия уникален статут в животинското царство“ (Märcz 2018, p. 2).

В житейския калейдоскоп на „дивите“ деца разказите за тях – автентични или въображаеми, звучат актуално в съвременния свят на променящи се ценности. Независимо дали са реални житейски истории, фолклорни митове и легенди, авторски литературни произведения или филми, режисирани по тях, те живеят и поглъщат със своята мъдрост в изстраданияте препятствия на личността в търсене на смисъла на човешкия живот и в отстояване на принципите на нравствената стабилност. Пленяват въображението на творците през вековете.

Надзъртането в душевността на „дивото“ дете прави съпричастен всеки, който е преживял трепетите на реализма и романтизма, на разума и емоцията, на ограниченията и разкоша. В това се изразява и превантивната функция на проблематиката като вариант на морален кодекс за избора на поведение, който всеки човек е предизвикан да направи поне веднъж в живота си. Тяхното очарование се състои в неразривната връзка между човека и природата – връзка, която ни припомня откъде сме произлезли, и която ни напомня какво поведение и отношение трябва да имаме, за да съхраним за бъдещите поколения

онази необходима за съществуването ни среда за живот.

В странната симбиоза между човешкото и животинското героична става битката за опазване на човешкото и душата. Остава жива и волята за съпротива срещу опитите да бъдат убити здравите корени на доброто, съхранено не в покварата на цивилизованото общество, а в неподправения свят на дивата природата.

Благодарности и финансиране

Настоящата публикация е реализирана в рамките на проект №80-10-41/25.04.2023 г. „Социализацията и ресоциализацията, отразени в художествената литература“, финансиран от средствата, отпуснати целево от държавния бюджет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ за научни изследвания за 2023 г.

БЕЛЕЖКИ

1. В съвременното общество определението „диви“ смущава, накърнява и уронва човешкото. То стои като клеймо и стигма, които вместо да приобщават, водят до социално изключване на личността. Затова авторът на статията използва определението (поради липса на друго подходящо), като навсякъде в текста поставя думата в кавички.
2. Вж. FERAL CHILDREN. *The Encyclopedia of World Problems & Human Potential*. Available from: <http://encyclopedia.uia.org/en/problem/feral-children> [Viewed 2023-6-8].
3. Пак там.
4. Candland, D., 2019. Feral Children: Two Living Examples and a Little Neurology. – Impact of Early Life Deprivation on Cognition: Implications for the Evolutionary Origins of the Human Mind. Available from: <https://carta.anthropogeny.org/events/sessions/feral-children-two-living-examples-and-little-neurology> [Viewed 2023-6-8].
5. Вж. AMALTHEA (AMALTHEIA). *Theoi Greek Mythology*. Available from: <https://www.theoi.com/Ther/AixAmaltheia.html> [Viewed 2023-6-8].
6. Вж. POSEIDON. *Theoi Greek Mythology*. Available from: <https://www.theoi.com/Olympios/Poseidon.html> [Viewed 2023-6-8].
7. Вж. ATLANTA. *Theoi Greek Mythology*. Available from: <https://www.theoi.com/Heroine/Atalanta.html> [Viewed 2023-6-8].
8. Вж. Легендата за Авитохол или кой е родоначалникът на българите? Българска история. Available from: <https://bulgarianhistory.org/legandata-za-avotohol/> [Viewed 2023-6-8].
9. Вж. L'Estrange, S. Children Raised as Animals: What Can We Learn? *ABC*, 4 September 2015. Available from: <https://www.abc.net.au/radionational/>

archived/animalpeople/children-raised-as-animal:-what-can-we-learn/6750632 [Viewed 2023-6-8].

10. Вж. Stewart, H. Feral Children. Neuroscience at the Movies. Available from: <https://faculty.washington.edu/chudler/moviesfc.html> [Viewed 2023-6-8].

ЛИТЕРАТУРА

- БЪРОУЗ, Е., 2007. *Тарзан*. София: Егмонт. ISBN 978-954-27-0134-7.
- ДЯКОВ, Т., 2015. *Учебник по литература за деца и юноши (Проза)*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-954-0734-74-3.
- ИВАНОВА, Н., 2019. *Литературата за деца и формирането на читателска култура у учениците в начална училищна възраст. Втора част*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-954-07-4575-6.
- КИПЛИНГ, Р., 1997. *Книга за джунглата: Маугли*. София: Пан. ISBN 954-657-097-4.
- МАНАСИЕВА, Т., 2003. За трудните деца и трудните възрастни. В: ШЪОНФЕЛДЕР, Х. *Трябва ли децата да бъдат трудни?* София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 954-07-1537-7.
- МЕСТАНОВ, С., 2022. Добрият и лошият герой в епоса „Книгата на Деде Коркут“. *Годишник на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“*. Факултет по хуманитарни науки, № 2, с. 422 – 433. ISSN 2603-512X. Available from: <https://www.shu.bg/faculties-fhn/publications/godishnik/> [Viewed 2023-6-8].
- РОДАРИ, Д., 2021. *Атланта*. София: Сиела. ISBN 978-954-28-3485-4.
- ЧАПМАН, М., 2022. *Момиче без име*. София: Вакон. ISBN 978-619-7300-88-8.
- ЧЕРНОКОЖЕВА, Р., 2019. *Българската литература за деца – психоаналитични и психодраматични прочити. 90-те години на XIX век – 40-те години на XX век*. София: Просвета. ISBN 978-954-01-3918-0.
- ANDREI, M., 2023. Feral Children: Mind-Blowing Cases of Children Raised by Animals. *ZME Science*, 28 April 2023. Available from: <https://www.zmescience.com/feature-post/culture/bizarre-stories/feral-children/> [Viewed 2023-6-8].
- CANDLAND, D., 1993. *Feral Children and Clever Animals: Reflection on Human Nature*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0195102840
- DENNIS, W., 1951. A Further Analysis of Reports of Wild Children. *Child Development*, vol. 22, no. 2, pp. 153 – 158. DOI: 10.2307/1126069.
- JARMAN, M., 2023. Feral children. *Encyclopedia Britannica*, 18 May 2023. Available from: <https://www.britannica.com/topic/feral-children> [Viewed 2023-6-8].

- JOHNSON, S., G. SOLOMON, 1997. Why Dogs Have Puppies and Cats Have Kittens: The Role of Birth in Young Children's Understanding of Biological Origins. *Child Development*, vol. 68, no. 3, pp. 404 – 419. DOI: 10.1111/j.1467-8624.1997.tb01948.x.
- LAPOINE, L., 2005. Feral Children. *Journal of Medical Speech – Language Pathology*, vol. 13, no. 1. Available from: Gale Academic OneFile, link. [gale.com/apps/doc/A131004083/AONE?u=anon~f76f65d2&sid=googleScholar&xid=e4bec060](https://www.gale.com/apps/doc/A131004083/AONE?u=anon~f76f65d2&sid=googleScholar&xid=e4bec060) [Viewed 2023-6-8].
- MÄRCZ, L., 2018. Feral children. Questioning the human-animal boundary from an anthropological perspective. *Arbeitspapiere des Instituts für Ethnologie und Afrikastudien der Johannes Gutenberg-Universität Mainz (Working Papers of the Department of Anthropology and African Studies of the Johannes Gutenberg University Mainz)*, 179. DOI 10.13140/RG.2.2.19691.59682.
- MONTAGU, A., 1961. Wolf Children. *Man in Process*, pp. 60 – 66. DOI: 10.1037/11323-005.
- NEWTON, M., 2002. *Savage Girls and Wild Boys: A History of Feral Children*. London: Faber & Faber. ISBN 978-057-1201-39-6.
- RADFORD, B., 2013. Feral Children: Lore of the Wild Child. *Live Science*, 28 November 2013. Available from: <https://www.livescience.com/41590-feral-children.html> [Viewed 2023-6-8].
- SCHWARZ, C., 2016. The Feral Child: Blurring the Boundary between the Human and the Animal. *Sloth: A Journal of Emerging Voices in Human-Animal Studies*, vol. 2, no. 1. Available from: <https://www.animalsandsociety.org/research/sloth/sloth-volume-2-no-1-winter-2016/7365-2/> [Viewed 2023-6-8].
- SMITH, L., 2017. Literally raised by wolves, this Indian boy was found wandering in the wilderness as a six-year-old. Timeline, 20 November 2017. Available from: <https://timeline.com/dina-sanichar-feral-children-ea9f5f3a80b2> [Viewed 2023-6-8].

REFERENCES

- ANDREI, M., 2023. Feral Children: Mind-Blowing Cases of Children Raised by Animals. *ZME Science*, 28 April 2023. Available from: <https://www.zmescience.com/feature-post/culture/bizarre-stories/feral-children/> [Viewed 2023-6-8].
- BURROUGHS, E., 2007. *Tarzan*. Sofia: Egmont. ISBN 978-954-27-0134-7.
- CANDLAND, D., 1995. *Feral Children and Clever Animals: Reflection on Human Nature*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0195102840
- CHAPMAN, M., 2022. *Momiche bez ime*. Sofia: Vakon. ISBN 978-619-7300-88-8.

- CHERNOKOZHEVA, R., 2019. *Balgarskata literature za detsa – psihoanalitichni i psihodramatichni prochiti. 90-te godini na XIX vek – 40-te godini na XX vek*. Sofia: Prosveta. ISBN 978-954-01-3918-0.
- DENNIS, W., 1951. A Further Analysis of Reports of Wild Children. *Child Development*, vol. 22, no. 2, pp. 153 – 158. DOI: 10.2307/1126069.
- DYAKOV, T., 2015. *Uchebnik po literatura za detsa I yunoshi (Proza)*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“. ISBN 978-954-0734-74-3.
- IVANOVA, N., 2019. *Literaturata za detsa i formiraneto na chitatelska kultura u uchenitsite v nachalna uchilishtna vazrast. Vtora chast*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“. ISBN 978-954-07-4575-6.
- JARMAN, M., 2023. Feral children. *Encyclopedia Britannica*, 18 May 2023. Available from: <https://www.britannica.com/topic/feral-children> [Viewed 2023-6-8].
- JOHNSON, S., G. SOLOMON, 1997. Why Dogs Have Puppies and Cats Have Kittens: The Role of Birth in Young Children's Understanding of Biological Origins. *Child Development*, vol. 68, no. 3, pp. 404 – 419. DOI: 10.1111/j.1467-8624.1997.tb01948.x.
- KIPLING, R., 1997. *Kniga za dzunglata: Maugli*. Sofia: Pan. ISBN 954-657-097-4.
- LAPOINE, L., 2005. Feral Children. *Journal of Medical Speech – Language Pathology*, vol. 13, no. 1. Available from: Gale Academic OneFile, link. [gale.com/apps/doc/A131004083/AONE?u=anon~f76f65d2&sid=googleScholar&xid=e4bec060](https://www.gale.com/apps/doc/A131004083/AONE?u=anon~f76f65d2&sid=googleScholar&xid=e4bec060) [Viewed 2023-6-8].
- MANASIEVA, T., 2003. Za trudnite detsa i trudnite vazrastni. V: SHION-FELDER, H. *Tryabva li detsata da badat trudni?* Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“. ISBN 954-07-1537-7.
- MÄRCZ, L., 2018. Feral children. Questioning the human-animal boundary from an anthropological perspective. *Arbeitspapiere des Instituts für Ethnologie und Afrikastudien der Johannes Gutenberg-Universität Mainz (Working Papers of the Department of Anthropology and African Studies of the Johannes Gutenberg University Mainz)*, 179. DOI 10.13140/RG.2.2.19691.59682.
- MESTANOV, S., 2022. Dobriyat i loshiyat geroi v eposa „Knigata na Dede Korkut“. *Godishnik na Shumenskiya universitet „Episkop Konstantin Preslavski“*. Fakultet po humanitarni nauki, no. 2, pp. 422 – 433. ISSN 2603-512X. Available from: <https://www.shu.bg/faculties-fhn/publications/godishnik/> [Viewed 2023-6-8].
- MONTAGU, A., 1961. Wolf Children. *Man in Process*, pp. 60 – 66. DOI: 10.1037/11323-005.

- NEWTON, M., 2002. *Savage Girls and Wild Boys: A History of Feral Children*. London: Faber & Faber. ISBN 978-057-1201-39-6.
- RADFORD, B., 2013. Feral Children: Lore of the Wild Child. *Live Science*, 28 November 2013. Available from: <https://www.livescience.com/41590-feral-children.html> [Viewed 2023-6-8].
- RODARI, D., 2021. *Atlanta*. Sofia: Siela. ISBN 978-954-28-3485-4.
- SCHWARZ, C., 2016. The Feral Child: Blurring the Boundary between the Human and the Animal. *Sloth: A Journal of Emerging Voices in Human-Animal Studies*, vol. 2, no. 1. Available from: <https://www.animalsandsociety.org/research/sloth/sloth-volume-2-no-1-winter-2016/7365-2/> [Viewed 2023-6-8].
- SMITH, L., 2017. Literally raised by wolves, this Indian boy was found wandering in the wilderness as a six-year-old. *Timeline*, 20 November 2017. Available from: <https://timeline.com/dina-sanichar-feral-children-ea9f5f3a80b2> [Viewed 2023-6-8].

SOCIALISATION AND RESOCIALISATION OF “FERAL” CHILDREN (ON EXAMPLES FROM FOLKLORE AND LITERARY WORKS)

Abstract. The article interprets the problem of socialisation and resocialisation of “feral” children on the example of real-life stories, folklore and literary works. A pedagogical commentary is made on trends, causes and results, as well as on educational and methodical approaches to the inclusion of children raised by animals in the wild.

Keywords: “feral” children; socialisation; resocialisation; folklore; literature

✉ **Dr. Daniel Polihronov, Assist. Prof.**

WoS Research ID: AAC-4392-2020

ORCID iD: 0000-0001-9670-5774

Faculty of Education

Sofia University

1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: d.polihronov@fp.uni-sofia.bg